

Zhoršující se státní krize v Bosně a Hercegovině

27.3.2025 - | Transparency International ČR

Bosna a Hercegovina čelí nejvážnější krizi od podpisu Daytonské mírové dohody v roce 1995. V roce 2024 Evropská rada rozhodla o zahájení přístupových jednání s Bosnou a Hercegovinou, což je historický průlom po letech stagnace v procesu evropské integrace této země. Současná krize však poukazuje na to, že toto rozhodnutí bylo vedeno spíše měnící se geopolitickou realitou než konkrétními reformami nebo úspěchy nyní rozpadlé vládní koalice na úrovni státu.

Od března 2025 přijalo vedení Republiky srbské (RS) řadu rozhodnutí, která podkopávají suverenitu a ústavní pořádek Bosny a Hercegoviny. Orgány RS přijaly zákony zakazující činnost soudních a donucovacích orgánů státu (Soud Bosny a Hercegoviny, prokuratura a Státní agentura pro vyšetřování a ochranu – SIPA) na území RS a zároveň zřídily soudní a prokurátorské rady na úrovni RS, čímž si fakticky uzurpovaly státní pravomoci. Trestní zákoník RS byl novelizován tak, aby umožňoval stíhání státních zaměstnanců z RS, kteří nadále pracují v institucích na úrovni Bosny a Hercegoviny, a byl zaveden zákon o „zahraničních agentech“, který se zaměřuje na média a nevládní organizace financované ze zahraničí – tytéž zahraniční zdroje, které po desetiletí podporovaly rozvoj institucí RS.

Tato rozhodnutí byla reakcí na prvoinstanční rozsudek nad prezidentem RS Miloradem Dodikem, který byl odsouzen k jednomu roku vězení a zákazu výkonu veřejné funkce na šest let za nedodržování rozhodnutí Vysokého představitele – mezinárodního orgánu dohlížejícího na provádění Daytonské mírové dohody. Nejednalo se však o spontánní reakci na rozsudek, ale spíše o realizaci dlouhodobého separatistického programu. Tyto ambice zůstávaly po léta převážně rétorické, ale rychlé a koordinované přijetí nových zákonů naznačuje, že byly předem pečlivě připraveny, přičemž rozsudek sloužil spíše jako spouštěč než jako příčina. Místo aby Dodik využil svého práva na odvolání, rozhodl se eskalovat politický konflikt, přičemž orgány RS iniciovaly ústavní změny a přijaly zákon o „ochraně ústavního pořádku RS“, čímž dále narušily státní kompetence a zlikvidovaly desetiletí reforem zaměřených na budování státu a euroatlantickou integraci.

Krize se dále prohloubila, když prezident RS Dodik spolu s předsedou vlády RS, předsedou Národního shromáždění RS a dalšími představiteli RS ignorovali předvolání k soudu a odmítali se podrobit soudnímu řízení. V reakci na rozhodnutí justice vydat zatykač orgány RS vystupňovaly napětí oznámením o vytvoření pohraniční policie RS, čímž přímo zasáhly do pravomocí státu a dále narušily ústavní pořádek Bosny a Hercegoviny.

Dopad rozhodnutí RS na stabilitu státu a regionu

Bosna a Hercegovina je složitý stát s ústavním rámcem, který zajišťuje nadřazenost státního práva nad právem entit. Nedávné legislativní kroky Republiky srbské představují útok na ústavní a právní řád, neboť si jednostranně nárokují jurisdikci nad záležitostmi na úrovni státu. To ohrožuje funkčnost a legitimitu státních institucí a vyvolává obavy z postupného institucionálního rozkladu nebo dokonce faktické secese.

Proti těmto hrozbám existují dva základní mechanismy: trestní zákoník Bosny a Hercegoviny, který definuje trestné činy související s porušením ústavního pořádku a územní celistvosti, a Ústavní soud,

který dočasně pozastavil platnost sporných zákonů RS. Kromě toho státní soudní instituce neprodleně zahájily vyšetřování těchto porušení, přičemž nejvyšší představitelé RS odmítli spolupracovat. Jejich zadržení, které nařídil soud Bosny a Hercegoviny, je všeobecně vnímáno jako významný problém pro bezpečnost. Reakce státních institucí bude kritickou zkouškou jejich schopnosti prosazovat právní stát. Jasná a včasná komunikace ze strany soudních institucí bude mít zásadní význam pro potírání dezinformací a zabránění podněcující rétorice ze strany domácích a regionálních politických aktérů, zejména ze Srbska, jehož představitelé již dříve kritizovali soudní rozhodnutí Bosny a Hercegoviny.

Bosna a Hercegovina se v rámci Indexu vnímání korupce za rok 2024 (Corruption Perceptions Index - CPI), který každoročně vydává mezinárodní sekretariát Transparency International v Berlíně, umístila se 33 body ze 100 možných na 114. místě ze 180 hodnocených zemí. Pro srovnání Česko v CPI získalo 56 bodů a obsadilo 46. příčku. Průměr EU je 62 bodů.

Odolnost institucí a úloha mezinárodních aktérů

Vzhledem k aspiracím Bosny a Hercegoviny na členství v EU je nezbytné, aby EU a její členské státy pečlivě monitorovaly bezpečnostní situaci a poskytovaly jednoznačnou podporu státním institucím při prosazování právního státu. Nedávné nasazení dalších sil EUFOR je důkazem odhodlání EU udržet stabilitu. Budoucnost mise EUFOR Althea však zůstává nejistá, neboť její mandát podléhá každoročnímu obnovování v Radě bezpečnosti OSN, kde je postoj Ruska nepředvídatelný. Přestože orgány RS otevřeně vyzvaly k ukončení mise, je třeba se zaměřit na pečlivé sledování činnosti EUFOR v Bosně a Hercegovině a na pokračující diplomatické úsilí o zajištění její další přítomnosti.

Vzhledem k tomu, že v roce 2025 uplyne 30 let od podpisu Daytonské dohody, představuje probíhající krize příležitost k přehodnocení úlohy mezinárodních aktérů v Bosně a Hercegovině. Očekávání, že domácí instituce by měly převzít větší odpovědnost za prosazování daytonského rámce, je pozitivní reakcí na dlouhodobé problémy země – reakcí, která měla být v praxi realizována již dávno. Tento proces však musí být postupný a doprovázený mezinárodní podporou na posílení institucí, nikoliv náhlým stažením mezinárodní angažovanosti, které by mohlo zemi dále destabilizovat.

Vnější vlivy a geopolitický rozměr

Srbský prezident Aleksandar Vučić nadále poskytuje politickou podporu Miloradu Dodikovi, čímž posiluje jeho secesionistickou rétoriku a podkopává suverenitu Bosny a Hercegoviny. Vučić sice nedávno zrušil Dodikův plánovaný projev v Národním shromáždění Srbska kvůli vnitropolitickému napětí, to však nesignalizuje ústup od jeho širší strategie. Naopak, srbské orgány stále častěji využívají situace v Bosně a Hercegovině k odvedení pozornosti od vnitřních krizí. Všichni klíčoví srbsští představitelé odsoudili postup bosenských justičních orgánů v Dodikově případu a vyslovili nepodložená tvrzení, že instituce sídlící v Sarajevu spolu s bosenskými politickými představiteli představují bezpečnostní hrozbu. Současně státem kontrolovaná a bulvární média zintenzivnila své úsilí o vytvoření narativu o oběti Srbů v Bosně a Hercegovině, což je ozvěnou propagandistické taktiky z 90. let 20. století s potenciálně nebezpečnými důsledky. Absence rozhodné reakce EU na takové chování kandidátské země EU vyvolává vážné otázky ohledně důvěryhodnosti Unie při podpoře stability a právního státu v regionu.

Maďarsko v Bosně a Hercegovině nadále jedná mimo rámec orgánů EU, otevřeně podporuje Dodika a zpochybňuje legitimitu soudnictví Bosny a Hercegoviny. Kromě politické podpory je Budapešť stále častěji zmiňována jako potenciální cílová destinace Dodika, pokud by se snažil vyhnout právním důsledkům, po vzoru bývalého makedonského premiéra Nikoly Gruevského. Tento přístup dále podkopává důvěryhodnost EU, neboť Unie neprojevuje ochotu sankcionovat členský stát za jednání,

které je v rozporu s právním státem a evropskými hodnotami v Bosně a Hercegovině.

Rusko opět otevřeně podpořilo Dodika, čímž přímo podkopává instituce Bosny a Hercegoviny a dále destabilizuje situaci. Proruské kanály na Telegramu systematicky šíří paniku a předpovídají konflikt v Bosně a Hercegovině, přičemž používají dobře nacvičenou dezinformační taktiku, která se osvědčila v jiných krizových oblastech. Vzhledem k vazbám mezi orgány RS a radikálními proruskými polovojskými skupinami představuje tento vývoj nejen bezpečnostní hrozbu pro Bosnu a Hercegovinu, ale také pro EU. Prodloužená krize v Bosně a Hercegovině slouží strategickým zájmům Ruska tím, že odvádí pozornost EU od Ukrajiny a dalších bezpečnostních problémů. To oslabuje vliv EU na Balkáně a podkopává jednotu Západu. Klíčoví aktéři – Dodik, Vučić a ruské orgány – však možná špatně odhadli pevný postoj Spojených států, které nadále neochvějně podporují suverenitu a územní celistvost Bosny a Hercegoviny.

Krise jako bod zlomu?

Současná krize v Bosně a Hercegovině představuje jak významnou hrozbu, tak potenciální zlomový moment pro budoucnost země. Odhaluje naléhavou potřebu komplexního přehodnocení ústavní struktury Bosny a Hercegoviny a úlohy mezinárodního společenství při dohledu nad její realizací. Stupňující se napětí, zejména podkopávání státních institucí ze strany vedení Republiky srbské, zpochybňuje samotné základy suverenity a ústavního pořádku Bosny a Hercegoviny a hrozí, že dojde ke zhroucení jejího úsilí o budování státu a reformy.

Současně tato krize slouží jako kritická zkouška schopnosti Evropské unie jednat rozhodně ve svém vlastním sousedství. Stabilita Bosny a Hercegoviny se stala lakmusovým papírkem důvěryhodnosti politiky rozšiřování EU, zejména vzhledem k vlivu vnějších aktérů, jako je Srbsko, Rusko a Maďarsko, na podněcování separatistických agend. Reakce EU na tento vývoj bude hrát klíčovou roli při určování toho, zda Bosna a Hercegovina může zůstat na cestě k euroatlantické integraci, nebo zda zemi hrozí další fragmentace. Taková fragmentace by mohla destabilizovat region a mít dalekosáhlé důsledky pro mír a bezpečnost na Balkáně. Výsledek této krize nakonec určí budoucí cestu Bosny a Hercegoviny, buď posílí její evropské aspirace, nebo povede k hlubšímu rozdělení a prodloužení nestability.

Autory komentáře jsou Edo Kanlić, manažer advokačních aktivit a veřejných politik TI BiH, a Paola Petrić, programový koordinátor pro demokracii a lidská práva Heinrich Böll Stiftung.

<https://www.transparency.cz/zhorsujici-se-statni-krize-v-bosne-a-hercegovine>